

Горан Максимовић

НА МЕЃИ СНОВА И СТВАРНОСТИ

Радосав Стојановић: *Еуридикини љросиоци*
Панорама-Приштина, Београд, 2007.

У обимном и жанровски разноврсном књижевном опусу Радосава Стојановића (Крушевац, 1950), у којем посебно издвајамо лирско пјесништво, драме, те приповијетке и романе, у вриједносном смислу најзначајније мјесто припада приповиједној прози. Објавио је осам збирки приповједака: *Ариџинова смрт* (1984), *Ајокрифтне љриче* (1988), *Мрџива сџиража* (1988, 1997), *Крај светиа* (1993), *Госџодар усџомена* (1996), *Молџива за дечанску икону* (1998), *Хрисџови сведоци* (2001) и *Власинска свадба* (2004). Напоредо с тим, Стојановићев приповиједни рад је потврђен и објављивањем двије књиге изабраних приповједака: *Живи зид* (1996) и *Црноџравске љриче* (2002). Свему томе, због сродног наративног поступка, свакако ваља придодати и три романа: *Дивџљи калем* (2002), *Анџелус* (2004) и *Месечева лађа* (2005).

Међу савременим српским прозним писцима, Стојановић се као приповједач издваја по оригиналној ауторској поетици, препознатљивим наративним техникама, те нарочито по јасним тематским опредјељењима за приказивање простора, људи и догађаја Јужне и Старе Србије (Црна Трава и Власина, Ниш, Косово и Метохија). У поетичком смислу Стојановићево дјело можемо посматрати као богату синтезу стварносне и фантазмагоричне прозе. У наративном смислу, оно обједињује технику миметичког и чудесног, са приповиједним перспективама дјетињства и дјечаштва, момачког и зрелог доба.

У тематском смислу обухвата разнолики живот власинских села и судбине печалбара, школске дане у Нишу, те метохијске и косовске предјеле, људе и догађаје, кроз неколике деценије друге половине и пред сам крај XX вијека.

Нова Стојановићева књига прича, која је под насловом *Еуридикини ѡросиоци* објављена у издању Панораме из Приштине (у Београду 2007. године), обухвата укупно двадесет четири текста, који су тематски груписани у шест наративних циклуса око разноликих проблема и појава (*Зайисано у снови-ма, Ружа вејрова, Траџом којача блаџа, Пишњања за ѡворца, Аушџол, Различне*). На крају књиге је уврштен поговор Слађане Ристић под насловом *Тајне сѡварања*, у којем се на лијеп начин казује о уврштеним причама, као и о поетичким константама цјелокупног приповиједног дјела Радосава Стојановића.

Стојановићево приповиједање у књизи *Еуридикини ѡросиоци* креће се од фантазмагоричних визија чудесног часовника чији је рад у више стољећа непосредно био скопчан са животном судбином његових посједника и власника (*Часовник који мери време уназад*), фантазмагоричних визија и сусрета са нечастивим бићима, визионарима будућих догађаја или чудаца (*Како сам ѡресѡао да ѡрчим, Еуридикини ѡросиоци, Трачки коњаник, Ђаво, Кефало*), преко стварносне фабулације савремених породичних трагедија на Косову и Метохији у деценијама притајене албанизације овог простора (*Прича без краја*), избјегличких судбина након напуштања Косова и Метохије средином 1999. године (*Ој, Призрене, Госѡђа Еди*), до чудесних суочавања са власинским несмајницима и занесењацима који су подједнако истрајно трагали за закопаним благом и лијепим дјевојкама, као и за нечастивим силама и караконцулама, за ђаволима и вавадонима (*Чу-дак из Сејанице, Љубав на Качарском друму, Траџом којача злашја, Слава на Свеѡџ Аранђела, Ждрейци, Дичин удео у моѡторизацији Чобанца*). Све до раних дјечачких искустава и животних сазнања, снажних и незаборављених љубави, те идиличних сјећања на породична окупљања, славе и прославе (*Халф на аушѡ-линии, Дан за шишање јарића, Породична хармонија*). Посебно тематско мјесто припада причама које се баве тематизацијом НАТО бомбардовања Србије 1999. године (*Дурма*), као и другим различитим темама, као што је трагично окончање брачног невјерства (*Ђавоље семе*), трагикомична опсједнутост старим аутомобилом, тристаћем (*Цар друмова*), те шаљива интерпретација такмичења у једењу љутих папричица на лесковачкој Роштиљијади (*Шамѡион на љуши ѡйрички*).

У наративном погледу, Стојановићев рукопис карактерише вјешта и добро вођена фабулација, смјењивање проспективног и ретроспективног приповиједања, те поуздано мотивисање поступака, доживљаја и радњи књижевних про-тагониста. У том смислу и питање наративног хронотопа веома је широко засновано и креће се од казивања о времену и простору из друге половине XIX вијека (*Часовник који мери време уназад*), па све до савремених трагичних избјегличких судбина (*Ој, Призрене, Госпођа Еди*). Стојна тачка приповједача веома је разноврсна, а креће се од тога да заузима објективну позицију и налази се изван свијета о којем приповиједа (*Ој, Призрене, Ти си моје небо, Халф на ауто-линији, Дурма* и слично), те да се налази унутар тога свијета и да је његова позиција драматизована (*Трачки коњаник, Ђаво, Часовник који мери време уназад* и слично), до казивања о себи и дјелатном учешћу у свијету и догађајима које приповиједа (*Како сам ћресџао да ћрчим, „Еуридикини ћросиоци“, „Кефало“* и слично). При томе су добро обликоване форме „сказа“, као оног облика усменог, живог говора, у којем јунак излаже своју животну историју (*Госпођа Еди, Шамшон на љући џаиричици*). Нарочито је успјешно приказана дјечија слика свијета, са увјерљивим успоменама које свједоче о данима одрастања и животног стасавања, о породичним обичајима и односима, у којима је истакнуто мјесто припадало улози дједа као заштитника и чувара старих моралних вриједности (*Слава на Свјетом Ранђела, Ждрейци* и слично). Отуда је основни доживљај приповиједања у дубинским књижевним структурама изразито меланхоличан и сјетан, те прожет трагичким сазнањем да стари живот и традиционалне вриједности у свим својим појавним облицима и значењима нестају пред галопирајућом најездом цивилизацијских достигнућа, принудних или добровољних сеоба и економских миграција, печалбарских странствовања и психичких раскоријењености (*Љубав на Качарском друму, Дичин удео у моћоризацији Чобанца* и слично).

Најнеобичнију наративну технику Стојановић примјењује у причи *Ђаволе семе* (написане у „две сотије“), у овом случају фикционалне приче алегоријског карактера у којима се покреће питање моралног проблема какав је прелјуба и убиство због ње. Прву наративну цјелину представља писмо драматизованог (хомодијегетског) наратора, Тарика Насуфа Ел Азара, упућено пријатељу. У наглашеном исповиједном тону, наратор казује о трагичном догађају из дјетињства када му је отац због разоткривене прелјубе убио мајку, при чему нарочито преиспитује своју улогу у свему томе. Друга

приповиједна перспектива припала је убијеној Тариковој мајци, која казује послије смрти о својој животној и емотивној предисторији, а затим и прелјуби због које је и настрадала од руке љубоморног мужа.

Посебну драгоценост Стојановићевог приповиједања представља поступак „скривене приче“, захваљујући којем су значењска богатства свијета његовог приповиједног дјела изразито снажна и доживљена. Иза добро обликованих казивања о непосредним догађајима и људима, вјешто су назначени пренесени мотиви који нас усмјеравају према разноликим асоцијативним равнима и скривеним значењима приповиједног свијета дјела. Нарочито је то успјешно остварено у приповијеткама љубавне провенијенције, у којима су ране младалачке емоције и набујали еротски доживљаји изложени кроз преплетену мрежу психолошких наговјештаја, кроз интуитивна и спонтана сазнања, кроз говор тијела и склад заљубљених душа (*Ти си моје небо, Еуридикини ѿросиоци* и слично).

Нарочито је, у том смислу, упечатљива прича *Еуридикини ѿросиоци*, по којој је читава збирка с правом и насловљена, а драгоценост је због тога што полази од реинтерпретације старе романтичарске технике приказивања „слика из снова“, а затим и тематизације идеје о вјечитом трагању за идеалом љубави, какво је митско казивање о Орфеју и Еуридики, а затим поприма метонимијска значења и прераста у казивање, са једне стране, о филозофији живота и смрти, а са друге стране, о стваралачком односу умјетника и умјетничког дјела, те умјетника и публике, при чему се умјетникова стваралачка судбина може посматрати као вјечито стајање у реду Еуридикиних просилаца, те вјечита жудња за њеним срцем.

Стојановићев рукопис карактерише и изразито креативан однос према приповиједном језику, који није само средство књижевног говора, обогаћеног различитим дијалекатским и идиолекатским значењима, него и медијум умјетничког обликовања непосредног свијета, људи и простора, захваљујући којем је њихов доживљај пунији и богатији, а њихова размишљања и емоције су аутентичније и рељефније. У том смислу, веома је креативна прича *Шамѿион на љуѿи ѿаѿрички*, испричана поступком „сказа“, лесковачким локалним говором или, прецизније, локалним говором Бошњаца, а обухвата трагикомични догађај са чувене лесковачке Роштиљијаде, када је приликом такмичења у једењу љутих папричица побједник Ранђел из села Бошњаце усљед тровања завршио у болници.

Еуридикини њросиоци Радосава Стојановића представљају добро осмишљену приповиједну књигу, са многобројним значењским, поетичким, наративним и тематским карактеристикама, те потврђују доказане пишчеве квалитете и заслужују пуну пажњу савремене књижевне публике и критике.